

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udrag fra Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 165. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540296959104/facsimile.pdf> (tilgået 06. maj 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

5. *Herr Panthakaks Historie*

Formen til sin roman har Ewald fået fra den bog, han ville diskutere med, *Candide*. Men i øvrigt var den filosofiske rejseroman en yndet genre i det 18. århundrede. Montesquieu havde slået tonen an i 1721 med *Lettres persanes*, og et kor af oplysningens bedste hoveder fulgte: Swift (*Gulliver's Travels* 1726), Holberg (*Niels Klim* 1741), Samuel Johnson (*Prince Rasselas* 1759), Diderot (*Jacques le Fataliste* o. 1773) og Voltaire, der skrev adskillige værker i genren.

Den filosofiske rejseroman er inspireret af opdagelsesrejserne og det deraf flydende kendskab til fremmede kulturer. Den former sig i alt væsentligt efter én af to skabeloner: enten er hovedpersonen en fremmed rejsende, der med undrende øjne betragter de europæiske søder (*Lettres persanes*), eller det er en europæer, der i det fremmede ser groteske tilstande, som imidlertid ved nærmere eftersyn blot er forstørrelser af hjemlige uvaner (*Gulliver's Travels*). Formålet er i begge tilfælde at gøre det tilvante relativt og diskutabelt.

I sit anlæg er *Herr Panthakaks Historie* et modstykke, en antitese til *Candide*. Vi har i begge fortællinger at gøre med en ung, troskyldig europæer, der opdrages i en færdig, altomfattende anskuelse af verden. Og begge sendes de af en ironisk fortæller ud i verden for at få realiteterne at mærke. Men i modsætning til den unge westfæler er senderjyden blevet præpareret med pessimisme. Af sin skinhellige, pietistiske moder har han først lært, at verden er ond, og at menneskene handler ondt mod hinanden, ikke fordi de ikke kan indse, hvad der er godt, men fordi de vil det onde. Moderen, der til trods for sin fromhed omgiver sig med hellige elskere, er selv et levende argument for teorien.

Det lille positive hul, som dog findes i moderens verdensanskuelse, tilstopper dernæst Panthakaks lærer med det sigende navn Misocosmus, Verdenshaderen. Misocosmus mener, at menneskene er ude af stand til overhovedet at indse, hvad det gode er, og at denne forstandens fordærvelse er årsag til verdens ondskab.

Som Ewald selv omhyggeligt gør rede for, må en sådan opdragelse udvikle barnet til en knarvorn og klynkende menneskefjende. Det bliver Panthakak da også; men ikke blot. Da han fra naturens hånd er udstyret med et godt hjerte, og da selv de dåbeligste handlinger åbenbart kan få utilsigtet gunstige følger, udvikler han også egenskaber